

комунікативного досвіду поведінки, взаєморозуміння, взаємодії, що є дуже важливим для встановлення контактів та налагодження співробітництва між правоохоронцями та громадянами, підвищення рівня довіри громадськості до правоохоронців та професійного виконання ними своїх службових обов'язків.

УДК 061.237.2

Слівінська А. Ф.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Київський національний університету культури і мистецтв (Україна, Київ),
alina.slivinska@gmail.com

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ: Навч. посібник. – Харків: Вид-во НУВС, 2001. – 220 с.
2. Загальна психологія / Під ред. О. В. Харчук. – К., 1997. – 433 с.
3. Ибрагимов М. М., Куличенко В. В., Сьедин Б. Г. Профессиональная этика и эстетическая культура сотрудников органов внутренних дел: Учебное пособие. – К.: НИИ РИО Киевской высшей школы МВД СССР им Ф. Э. Дзержинского, 1990. – 304 с.
4. Кожем'яка О. Л. Интеллектуальні ігри на уроках історії. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 144 с.
5. Козирева А. Ю. Лекции по педагогике и психологии творчества. – Пенза, 1994. – 176 с.
6. Короткова М. В. Методика проведения игр и дискуссий на уроках истории. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 256 с.
7. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-е вид. – К.: Т-во «Знання України», 2010. – 520 с.
8. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін., за заг. ред. О. М. Пехоти. – К.: АСК, 2002. – 255 с.
9. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
10. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.

References

1. Bandurka O. M. Profesijna etyka pracivnykiv organiv vnutrishnih sprav: Navch. posibnyk. – Harkiv: Vyd-vo NUVS, 2001. – 220 s.
2. Zagal'na psihologija / Pid red. O. V. Harchuk. – K., 1997. – 433 s.
3. Ibragimov M. M., Kulichenko V. V., S'edin B. G. Professional'naja jetika i jesteticheskaja kul'tura sotrudnikov organov vnutrennih del: Uchebnoe posobie. – K.: Ni RIO Kievskoj vysshej shkoly MVD SSSR im F. Je. Dzerzhinskogo, 1990. – 304 s.
4. Kozhem'jaka O. L. Intelektual'ni igry na urokah istorii'. – H.: Vyd. grupa «Osнова», 2005. – 144 s.
5. Kozireva A. Ju. Lekcii po pedagogike i psihologii tvorcestva. – Penza, 1994. – 176 s.
6. Korotkova M. V. Metodika provedenija igr i diskussij na urokah istorii. – M.: Izd-vo VLADOS-PRESS, 2001. – 256 s.
7. Kremen' V. G. Filosofija ljudynocentryzmu v osvitn'omu prostori / V. G. Kremen'. – 2-e vyd. – K.: T-vo «Znannja Ukrainy», 2010. – 520 s.
8. Osvitni tehnologii': Navch.-metod. posib. / O. M. Pjehota, A. Z. Kiktenko, O. M. Ljubars'ka ta in., za zag. red. O. M. Pjehoty. – K.: ASK, 2002. – 255 s.
9. Pometun O. I. ta in. Suchasnyj urok. Interaktyvni tehnologii' navchannja: Nauk. metod. posibn. / O. I. Pometun, L. V. Pyrozhenko. Za red. O. I. Pometun. – K.: Vydavnyctvo A.S.K., 2004. – 192 s.
10. Selevko G. K. Sovremennye obrazovatel'nye tehnologi: Uchebnoe posobie. – M.: Narodnoe obrazovanie, 1998. – 256 s.

Rohovenko M. M., Ph.D, associate professor of philosophy of law and legal logic, National Academy of Internal Affairs (Ukraine, Kyiv), m_rohovenko@ukr.net

Forming a culture of communication between future law enforcement officers in the process of studying philosophical disciplines

The article shows the role of a culture of communication in the profession of a law enforcement officer. The questions of formation of the culture of communication of future law enforcement officers are considered in the article. The issues are shown in the connection with the teaching of the philosophical disciplines.

Keywords: culture of communication, discussion, interpersonal communication, technology of debating issues.

* * *

ДИНАМІКА БРИТАНСЬКИХ КЛУБІВ В «ДОВГОМУ» XIX СТОЛІТТІ: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Мета статті – виявити особливості соціокультурної динаміки британських клубів в «довгому» XIX ст., розкрити їх значення в реалізації політичних реформ, з'ясувати роль у формуванні національних наративів в епоху Pax Britannica. В статті виникнення британських клубів в XIX ст. розглядається як наслідок соціальних, культурних і політичних трансформацій. Укладення соціальної структури вплинули на кардинальну зміну виборчого законодавства й обумовили втрату значення спадкової соціальної ієрархії. Принцип соціальної ексклюзивності, який був основою функціонування джентльменських клубів втрачає своє значення. Відкриваються шляхи до формування клубів з відкритим «клубним полем» для «робочої аристократії». Крім того, подорожування, туризм і альпінізм набувають політичної конотації в другій половині XIX ст., спричиняють появу політичного аспекту в діяльності туристичних і альпійських клубів, клубів мандрівників.

Ключові слова: британський клуб, джентльменський клуб, клуб мандрівників, робочі клуби.

Трансформації, що відбуваються на європейському просторі, спричинені виходом Великобританії із Євросоюзу, референдумом в Каталонії, зростанням впливу євроскептиків з їх вимогою збереження в повному об'ємі державного суверенітету його членів і розширення прав регіонів, посиленням націоналістичних тенденцій і успіхи націоналістичних партій в ряді європейських країнах на виборах різного рівня, є свідченням політичної і соціальної нестабільності. І тому серед проблем, що перебувають в центрі сучасного наукового дискурсу і публічних дебатів, тематика, пов'язана з осмисленням нової геостратегічної конфігурації на континенті, міграційними процесами і новими вимірами прав людини, європейською, національною і культурною ідентичностями та ін. На особливу увагу, з огляду на посилення традиціоналістичного тренду, потребує переосмислення поглядів на співвідношення традиції в її широкому розумінні і Модерну, формування якого відбувалося в багатовекторному культурно-історичному досвіді «довгого» XIX ст., одним із векторів якого є досвід функціонування британських клубів.

Клуб як англо-саксонський феномен, що пов'язаний з ментальністю жителів британських островів, особливості діяльності та функціональний діапазон, роль і значення в соціально-культурному й політичному розвитку є предметом дослідження зарубіжних науковців, серед яких Дж. Тимбс, М. А. Гриффітс, П. Фітцджеральд, Дж. Хаттон, З. Б. Ченчеллор, Т. Х. Ескотт, К. Ірвінг, Дж. М. Тревельян, С. Шенбаум, Е. Уілсон, Л. Пікард, Р. Портер, Р. П. Акройд, В. Априщенко, Н. Д. Алхазовата ін. Ш.–Л. Хоффман, німецький дослідник, означаючи «довге» XIX ст. як «золотий вік» соціального спілкування і громадських об'єднань, серед яких і клуби, аналізує їх функціонування на основі принципу соціальної ексклюзивності. З'ясовуючи причини і характер руху суфражисток Л. Попкова, О. Жидкова К. Кетрін, І. Школьніков торкаються й діяльності жіночих клубів. Український економіст С. Мошенський розглядає значення британський клубів у створенні мережі неформальних ділових зв'язків між підприємцями і фінансистами та встановленню відносин взаємної

довіри між ними. Вітчизняні науковці Ю. М. Блох, Є. Сахновський, У. Сахновська визначають місце клубів у суспільно-політичному просторі Британії кінця XIX – поч. XX ст. та їх участь в розробці внутрішньої і зовнішньої політики країни. Однак у вітчизняному науковому дискурсі не достатньо представлені роботи, в яких аналізується соціокультурні фактори динаміки британських клубів в «довгому» XIX ст., не приділяється достатньо увага принципам соціальної і гендерної ексклюзивності в аспекті політичної конотації їх діяльності.

Мета статті – виявити особливості соціокультурної динаміки британських клубів в «довгому» XIX ст., розкрити їх значення в реалізації політичних реформ, з'ясувати роль у формуванні національних наративів в епоху Pax Britannica.

Концепцію «довгого» XIX століття в історії Європи, що охоплює проміжок часу від Великої французької революції і до початку Першої світової війни, використовуючи броделівський термін *duree* як одиницю аналізу, розробив і оприлюднив в трилогії «Довге дев'ятнадцяте століття, 1789–1914» британський історик Е. Хобсбаум. Ця періодизація історичного часу представлена поза календарними межами й схематично поділяється на епоху революцій (1789–1848 рр.), епоху капіталу (1848–1875 рр.) і епоху імперії (1875–1914 рр.). Крім того, історик вводить в науковий дискурс поняття «дуальної революції», під яким розуміє промислову революцію в Британії і французьку революцію 1789 р. [13; 14; 15]. При цьому, варто врахувати зауваження одного із теоретиків світ-системного аналізу Дж. Аригі стосовно того, що Е. Хобсбаум «...говорить про «довге дев'ятнадцяте століття» як про відповідні часові рамки аналізу того, що він вважає буржуазно-ліберальним (британським) етапом розвитку історичного капіталізму» [6, с. 280].

Проблематизація Е. Хобсбаумом епохального характеру конкретного відрізка часу в «довгому» XIX ст. й вплив подій, що відбувалися в цих хронологічних межах, на різні сфери суспільно життя і повсякденні практики, дозволяє простежити соціокультурну динаміку саме британських клубів, виявити її соціокультурний контекст.

«Довге» XIX ст. у Великобританії характеризується продовженням промислової революції, розвитком транспортних та інформаційних комунікацій, трансформацією політичних інститутів в напрямі від «персоналізованої» до конституційної монархії, ствердженням капіталістичних виробничих відносин, зміною соціальної структури, зростанням впливу громадянського суспільства, технічною та інтелектуальною раціоналізацією, інноваційним стилем мислення й науковими відкриттями, інтенсивною урбанізацією, завершенням внутрішньої колонізації (1801 р. – Унія з Ірландією) й утвердженням могутності Британської імперії, складністю та неоднозначністю процесів, пов'язаних з ідентичністю, формуванням ліберальної, консервативної, лейбористської ідеологій та проявами націоналізму, інституціоналізацією робітничого й суффражистського рухів, «вікторіанською» глобалізацією.

Вже на початку «довгого» століття перед Британією постає питання щодо осмислення Французької революції в широкому історично-політичному контексті, суспільне

ставлення до якої було далеко неоднозначним. Спочатку ця подія знайшла відгук і підтримку серед широкої громадськості: від інтелектуалів і митців до робітників та середнього класу, що починав формуватися. На підтримку революції створювалися чисельні товариства і клуби. Так, молоді аристократи і буржуазія, інтереси яких виходили поза межі джентльменських уподобань, організовували політичні клуби на кшталт «Гемпден-клубу», на засіданнях якого однією з перших прозвучала вимога загального виборчого права для чоловіків [3, с. 418].

Однак використання революціонерами насилля і терору змінило до них ставлення англійців. Що ж до правлячої еліти Британії, то вона вважала, що реформи допустимі, але тільки якщо вони не зачіпають основ існуючої політичної структури.

Е. Берк – політичний діяч, фундатор консерватизму в «Роздумах про революцію у Франції» (1790 р.), відчував загрозу перебігу подібних подій і в Англії, першим, ще до насилля й терору, піддав ідеологію французьких революціонерів гострій критиці за зневагу до традиційних цінностей, знищення духовних ресурсів суспільства і накопичену століттями культурну спадщину [7]. Варто зазначити, що відповіддю на ці роздуми і своєрідною апологією революції, став трактат «Права людини» Т. Пейна, публіциста і політичного філософа.

Французька революція та наполеонівські війни започаткували формування нового політичного ландшафту, де провідна роль практично протягом століття належала Британії. Водночас, в суспільно-політичному житті самих британців революція актуалізувала питання прав людини й вплинула на боротьбу за реформу виборчого законодавства.

Н. Фергюсон, відомий британський історик, пояснює завоювання Британією соціально-політичного лідерства й динамічні процеси, які відбувалися в різних сферах суспільного буття інституційною трансформацією, під час якої замість «екстрактивних» встановлюються «інклюзивні» інститути. Відмінність між ними полягає в тому, що перші забезпечують виключно правлячій еліті можливість концентрувати в своїх руках різні форми економічних ресурсів, а другі, по мірі їх встановлення та легітимізації, розширюють доступ до цих ресурсів, урізноманітнюють форми їх концентрації, що стимулювало економічний розвиток й дозволило активній частині населення долучитися до створення національного багатства [12, с. 38–39].

Перетворення Англії з аграрної країни на «майстерню світу» з розвинутими капіталістичними відносинами, спричинило соціальні зрушення, внаслідок яких відбувалася різка політизація британського суспільства, з'явилися різні демократичні об'єднання, розпочався рух за парламентську реформу. З метою популяризації парламентської реформи, вимоги введення загального виборчого права для чоловіків та необхідності економічних і політичних змін почали створюватися клуби і товариства, діяльність яких сприяла становленню подібних інклюзивних інститутів. У відповідності із запитами і потребами членів клубу формувалася клубний комунікативний простір, який філософ Г. Щедровицький означив як «особливий простір людського життя», а французький соціолог П. Бурдьє, згідно з типологією соціального простору, «клубним полем».

В промислових районах створювалися масові політичні клуби, що включалися в політичну боротьбу за зміну системи представництва і розширення політичних прав, утвердження принципів свободи підприємництва. В січні 1817 р. в Мідлтоні делегати від двадцять одного клубу зібралися для розробки єдиних вимог стосовно реформи парламенту, шляхів її реалізації [2, с. 40–128]. Промислова і торгівельна буржуазія, чисельність якої зростала, а соціальний статус підвищувався, усвідомлювала необхідність політичних змін і розширення її політичного представництва в парламенті. І тому віги, будучи представниками цієї соціальної верстви, в прагненні домогтися більшості в палаті громад починали використовувати позапарламентські форми тиску на уряд, серед яких проведення мітингів у різних графствах, сприяння створенню громадських організацій і масових клубів. В цей період збільшувалися тиражі газет, в яких пропагувалася необхідність проведення парламентської реформи, зростав вплив опозиційної преси, яка ставала дієвим засобом впливу на формування громадської думки [2].

Після жорсткого придушення суспільних рухів у 1819 р. масові клуби практично припинили свою діяльність, однак з'явилися нові клуби. Серед них особлива роль належить Лондонському політико-економічному клубу, який склався у 1821 р. навколо ідейного ядра сформованого Д. Рікардо – англійським економістом і класиком політичної економії. Як член парламенту, Д. Рікардо відстоював реформу, виступав за скасування «хлібних законів», лібералізацію економіки, свободу торгівлі та піднімав інші важливі економічні питання. Будучи блискучим полемістом, він відстоював свої погляди і в публічних дебатах. Видатний австрійський економіст Й. Шумпетер вважав, що Лондонський політико-економічний клуб із всіх тогочасних товариств був найбільш значущим і таким, що користувався міжнародною популярністю. Вчений називає його ще й «справжньою науковою школою в нашому розумінні: один лідер, одна доктрина, згуртованість учасників, наявність ядра, зон впливу і «периферії» [17, с. 616].

Фундатор с політичного лібералізму Дж. Мілль (1806–1873 рр.) в молоді роки брав активну участь в діяльності невеликого гуртка послідовників І. Бентама, філософа і правознавця, засновника утилітаризму, ідеї якого знайшли відображення в політичній реформі 1832 р. На основі цього гуртка був створений дискусійний клуб, де проводилися диспути між прихильниками утилітаризму та інших доктрин, обговорювалися значимі на той час працааі з політичної економіки, логіки, психології.

Під час боротьби за парламентську реформу із створення політичних клубів розпочалася трансформація парламентських фракцій в політичні партії як суб'єктів політичного процесу. Віги в 1832 р. заснували «Реформ-клуб», назва якого символізувала значущість реформ в соціально-політичному житті британців, слугувала запорукою їх практичної реалізації. Ідея створення Карлтон-клубу виникла у парламентських лідерів Р. Піля і А. Веллінгтона. У 1832 р. цей клуб став організаційним і політичним центром торі, земельної аристократії [16].

Політичні клуби в різній мірі і різних формах долучалися до практики соціального проектування, яка стало характерною ознакою часу та одним із ефективних засобів суспільно-політичного розвитку. На засіданнях

клубів обговорювалися принципи політичних і соціальних реформ, відбувалися пошуки компромісних рішень при наявності різних точок зору.

Важливою ознакою культурного і суспільного життя Британії на початку «довгого» ХІХ ст. стають книжкові клуби (book clubs), діяльність яких набувала масового характеру, а клубне поле переважної більшості з них склалося як відкрита структура. Розвиток романтизму в культурі і мистецтві з його критикою багатьох сторін тогочасних суспільних реалій і пошуками ідеалу в історичному минулому та його поетизацією, гострим відчуттям культурної унікальності й самобутності кожної нації, розуміння неможливості універсалізації культури вплинули на формування національного наративу і національної ідентичності.

Національний наратив задає певну картину світу, центруючись навколо однієї нації, і тим самим легітиміє як власне націю, так й інститути, що її конструюють. Цей наратив фіксується в творах мистецтва, поширюється з допомогою масової друкованої продукції завдяки доступності для масового читача і глядача. І тому book clubs, поєднавши в своїй діяльності функції бібліотек і видання книг, переважно на історичну тематику, збірників статей та есе своїх членів, стали одним із чинників формування національного наративу. Клуб «Беннетайн», створений в Единбурзі в 1824 р. В. Скоттом, за 38 років свого існування видав 122 книги; «Мейтленд клуб» заснований в 1828 р. у Глазго – 77 книг, а «Сполдинг клуб» з 1839 р. по 1870 р. оприлюднював архіви північно-східних графств Шотландії [4, с. 207–208].

Джентльменські клуби, будучи закритою інституцією, функціонували у відповідності з принципом соціальної ексклюзивності і задля цього викупували в Лондоні для своїх зібрань на кошти членів клубу будівлі, а згодом і замовили їх проектування відомим архітекторам. Одним із таких клубів став клуб мандрівників (Travelers club), що створився у 1819 р. в контексті традиції Гранд-Тур, започаткованої англійськими аристократами. Мета клубу полягала в організації подорожі своїх членів у різні країни світу. А умова вступу до клубу майбутніх членів – подорож за межі Лондона не менш ніж на 800 км, а згодом і за межі Англії, оскільки цінувався досвід джентльменів-андрівників. Екзистенційно-комунікативний потенціал подорожування дозволяв пізнати не тільки Іншого, але і сприяв самопізнанню в процесі взаємодії з цим Іншим, що слугувало підґрунтям для міжкультурного діалогу. Але у зв'язку із становленням націй-держав, пробудженням національної свідомості, поширенням націоналізму подорожування набуває ідеологічного й політичного забарвлення. І тому з другої половини ХІХ ст., як пише О. Міллер, люди подорожують з думкою про націю та національні території [11].

Популярності подорожування сприяв розвиток транспортної мережі, що і заклало підґрунтя для формування туризму в його сучасному розумінні, пов'язаного з ім'ям Т. Кука, і створення туристичних клубів різного спрямування. Е. Х. Хобсбаум з цього приводу пише, що індустріальний капіталізм породив дві нові форми приємного подорожування – туризм як літні канікули для буржуа і одноденний виїзд за місто для середніх класів, які стали дуже поширеними в Британії [13, с. 284].

Завдяки тому, що маршрути туристичної компанії «Томас Кук і син» пролягли практично по всьому, освоєному на той час європейцями світовому просторі, туризм став дієвим механізмом реалізації національних інтересів Великобританії, важливим інструментом формування британської імперської ідентичності в епоху Pax Britannica.

У колоніальних володіннях Британської імперії клуби, в яких вихідці з метрополії проводили практично весь свій вільний час, стають осередками їх культурного життя і сприяють соціокультурній адаптації і консолідації. Р. Кіплінг з цього приводу писав: «Центром світу для мене був Пенджабський клуб, членом якого я став в сімнадцять років...» [9]. Поза його межами поет, «співець британського імперіалізму», майбутній лауреат Нобелівської премії «відчував лише страх перед моторошною безпросвітністю» [9]. Крім того, в колоніях клуб стає маркером ще й етнічної приналежності, оскільки доступ в нього протягом всього XIX ст. був заборонений як місцевим жителям, так і нащадкам від змішаних шлюбів між англійцями і індійцями. Це дає підстави стверджувати, що в колоніальних володіннях Британії формується «клубне поле», яке можна назвати імперським.

В епоху капіталу, згідно з типологією Е. Хобсбаума, «англосаксонським інтелектуалам і ліберальним викладачам» припадає до душі альпінізм, що поєднував спорт і подорожування, і у 1858 р. вони створили в Лондоні перший в світі Англійський Альпійський клуб. Згідно із Статутом діяльність клубу спрямовувалася на розвиток альпінізму, встановлення дружніх стосунків між альпіністами і сприяння пізнанню гір з допомогою літератури, науки і мистецтва. Після загибелі у 1865 р. чотирьох альпіністів під час сходження на одну з альпійських вершин висувалася пропозиція заборони клубу як суспільно небезпечної організації [5].

П. Хансен в роботі «Вершини сучасної людини: Альпінізм після Просвітництва» при з'ясуванні значення підкорення гір в культурі епохи модерну, зростання його популярності серед молоді поряд із екзистенціальним, спортивним і розважальним аспектами альпінізму розглядає підкорення гірських вершин, як форму колоніалізму, пов'язану з формуванням почуття національної гордості. Й підкреслює, що останнє особливо стосується англійців, які стали першопроходьцями в підкоренні гірських вершин не лише Європи, а й світу. При цьому важливим маркером підкорення стає сходження на найвищу точку, а навколо питання, хто саме першим її підкорив, ведуться безперервні суперечки [1].

Трансформаційні процеси в різних сферах суспільного життя, зумовлені другою промисловою революцією, докорінно змінили не лише культурний, а й політичний ландшафт Британії. Реформи 1867–1874 рр. стали важливим кроком на шляху переходу від «екстрактивних» до «інклюзивних» інституцій. Стверджується середній клас як головний суб'єкт модерного суспільства, стосовно частини якого починає використовуватися термін «особи вільних професій». І всі вони створюють власні клуби – літературні, артистичні, театральні, професійні, політичні, університетські, клуби «за інтересами». В поширенні останніх клубів «за інтересами» важливу роль відіграла обов'язкова

наявність хобі у жителів Британії та серйозне і відповідальне ставлення до нього.

Для головного суб'єкта модерного суспільства характерні активність, ініціативність, раціональність, діловитість, орієнтація на самореалізацію, що ґрунтуються на індивідуальній свободі. Але наявні й ошадливість, здоровий глузд, орієнтація на традицію, усталеність і стабільність. Що стало основою поширення ідейно-політичних доктрин, де принцип політичного індивідуалізму став онтологічною основою лібералізму, а опора на традиції – основою ідеології консерватизму. При цьому прагнення самоствердження і досягнення успіху поєднувалося з відповідальністю за ефективність функціонування і перспективи розвитку держави, промислової корпорації, фінансової структури, наукової спільноти тощо.

В цей же час з'явилася «робоча аристократія», представлена групою майстрів і висококваліфікованих робітників, рівень доходу і спосіб життя яких ставав співмірним з нижчими прошарками середнього класу. Робітники створювали різні організаційні об'єднання, серед яких і чисельні Working Men's Clubs. Поступово відбувалося розширення їх функціонального діапазону: від зібрань задля веселого проведення дозвілля, спілкування на предмет прочитаного в газетах до обговорення важливих суспільно-політичних проблем й розробки механізмів захисту своїх інтересів. В Британії, як пише Е. Хобсбаум, до 40% робітників були членами подібних клубів, що зарекомендували себе вагомою суспільною і політичною силою [13, с. 318]. Ці останні, зазвичай, збиралися на других поверхах місцевих пабів і представляли протилежність класичним джентльменським клубам з огляду на відсутність принципу соціальної ексклюзивності.

Іншу позицію стосовно ролі робітничих клубів висловлював О. Конт (1798–1857 рр.) – родоначальник соціології, який розглядав робітничий клас як духовну силу й головне джерело громадської думки. Таке своє бачення вчений пояснює чисельною перевагою пролетаріату, їх розумовими і моральними якостями в поєднанні з соціальним становищем, опорою на доктрину позитивізму і союз з філософами. А робочі клуби, на думку вченого, з їх орієнтацією на втручання в політику, відволікали пролетаріат від здійснення його духовної місії. «Клуб, по суті, повинен, – писав О. Конт, – замінити церкву або, скоріше, підготувати новий храм, під постійним тиском перетворювальної доктрини, яка поступово надасть остаточну першість культу Людства» [8, с. 134].

В 50–ті – 70–ті роки XIX ст. парламентські партії торі і вігів трансформувалися в партії сучасного типу, що обумовило необхідність створення їх організаційних структур й розробку ідеологічних засад діяльності.

В лондонському клубі Willis's Rooms розпочинається історія Ліберальної партії, спадкоємиці вігів. На зустрічі 6 червня 1859 р. ліберальних і радикальних парламентських груп, вігів і залишків пілітів приймається назва партії й обговорювалася доля кабінету лорда Дербі.

Формування сучасної структури торі як Консервативної партії розпочалося після реформи 1867 р., коли у зв'язку із зниженням майнового цензу розширився електорат і постала необхідність створення розгалуженої мережі місцевих і регіональних партійних відділень–

асоціацій. Карлтон-клуб продовжував залишатися штаб-квартирою консерваторів.

Розвиток індустріального суспільства обумовив використання праці жінок в економічному виробництві, що активізувало їх включення в суспільне життя, спочатку через створення в промислових містах клубів робітниць. А в 1860–ті рр. в Англії виникли клуби та інші об'єднання суфражисток (від англ. «suffrage» – право голосу), головною вимогою яких – надання жінкам рівних з чоловіками виборчих прав. Введення «жіночого питання» в політичний дискурс і перетворення суфражизму на громадський рух, який підтримували й чоловіки, пов'язані з ім'ям ліберального філософа Дж. Ст. Мілля. Саме він вперше в 1867 р. виніс на обговорення парламенту петицію про надання виборчих прав жінкам і надав теоретичне обґрунтування рівності жінок і чоловіків в своїй роботі «Поневолення жінок». Діяльність суфражисток і велика повага, якою користувався у британців Дж. Ст. Мілля, вже: «За двадцять – тридцять років до Першої світової війни традиційні для буржуазного суспільства уявлення про поведінку жінок швидко і різко змінюються...» [15, с. 134]. Але головна мета суфражисток – загальне виборче право, юридична і політична рівність жінок і чоловіків реалізувалася повною мірою у Великобританії лише у 1928 р.

В останній третині XIX ст. Британська імперія вийшла на новий рівень індустріальних технологій транспорту і зв'язку, які дозволили створити глобальну інфраструктуру комунікацій як основу «вікторіанської» глобалізації.

Місцем дискусій інтелектуальної і політичної еліти щодо стратегії зовнішньої політики, напрямків, форм та методів британської дипломатії на тлі нових тенденцій розвитку світової політики і економіки стали старі клуби, осередки лібералів і консерваторів та з'явилися нові. Так, у 1901 р з ініціативи лорда Розбері та інших політиків у Лондоні створився своєрідний аналітичний центр, «тіньовий кабінет експертів», який отримав назву клуб the Coefficients Club і ефективно діяв впродовж шести років (1902–1908 рр.). Попри різні погляди членів клубу основою досягнення компромісних рішень була нагальна потреба в розробці ефективної та науково обґрунтованої політики соціальних реформ і зовнішньополітичної стратегії.

Клуб як інструмент політики також ефективно використовував і У. Черчилль, з ім'ям якого пов'язаний один із знаменитих і впливових англійських клубів the Other Club [10].

Розгляд британських клубів в історичній ретроспективі «довгого» XIX ст. дозволяє зробити висновок, що їх динаміка відбувалася в контексті соціокультурних і політичних трансформацій, які спричинили ускладнення соціальної структури, вплинули на кардинальну зміну виборчого законодавства й обумовили втрату значення спадкової соціальної ієрархії, а відтак і принципу соціальної ексклюзивності як основи функціонування «джентльменських клубів», відкрили шлях до формування клубів з відкритим «клубним полем». Це дало можливість клубам долучитися до конструювання нової архітеконики міжнародних відносин і створення нового політичного дискурсу, який запобіг політичному насильству на теренах країни в його «абсолютному» прояві – революціях, які мали місце на європейському континенті.

Крім того, подорожування, туризм і альпінізм набувають політичної конотації в другій половині XIX ст., спричиняють появу в діяльності туристичних і альпійських клубів, клубів мандрівників політичного аспекту.

Перспектива дослідження – з'ясування політичного аспекту функціонування чисельних спортивних клубів, оскільки спорт стає в «довгому» XIX ст. одним із «найбільших захоплень британців» (Е. Хобсбаум). На особливу увагу заслуговує аналіз ролі джентльменських клубів у формуванні «джентльменського капіталізму». З огляду на наявність в темпоральному режимі модерну «травматичного потенціалу» (Г. Люббе) актуалізується осмислення компенсаторних запобіжників останньому, одним із яких, на нашу думку, є клуб.

Список використаних джерел

1. Hansen Peter H. The Summits of Modern Man: Mountaineering after the Enlightenment / Peter H. Hansen / Harvard University Press, Cambridge, 2013. – 380 p.
2. Айзенштат М. П. Британия Нового времени. Политическая история – Учебное пособие / М. П. Айзенштат [Текст]. – М.: КДУ, 2007. – 204 с.
3. Акройд П. Лондон: Биография / Питер Акройд; [пер. с англ. В. Бабкова и Л. Мотыльёва]. – М.: Альпина Паблишер, 2015. – 851 с.
4. Апрыщенко В. Ю. Травма Унии и опыт ее историзации в XVIII – первой половине XIX века // Кризисы переломных эпох в исторической памяти, 2012. – С.181–214.
5. Ардито Ст. История великих горных восхождений / Стефано Ардито; [пер. с итал. В. Руд]. – М.: Астрель, 2011. – 319 с.
6. Арриги Дж. Долгий двадцатый век: Деньги, власть и истоки нашего времени / Джованни Арриги; [пер. с англ. А. Смирнова и Н. Эдельмана]. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 470 с.
7. Берк Э. Правление, политика и общество. Сборник / Эдмунд Берк; [пер. с англ. Л. Полякова]. – М.: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2001. – 480 с.
8. Западно-европейская социология XIX века. Тексты [Текст]. – М.: Издание Международного Университета Бизнеса и Управления, 1996. – 346 с.
9. Киплинг Р. Немного о себе для моих друзей – знакомых и незнакомых / Редьярд Киплинг; [пер. с англ. Н. Димичевского]. – М., СПб.: Пропаганда, 2003. – 413 с.
10. Слівінська А. Ф. Клуби в політичному ландшафті Великобританії / А. Ф. Слівінська // Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики», Дніпро, 26–27 травня 2017. [Текст]. – Дніпро, 2017. – Ч.І. – С.234–237.
11. Файбышенко В. Международная конференция «Наш XIX век. Феномен культуры и историческое понятие», Москва, ГИИМ, 19–20 мая 2011 г. / Виктория Файбышенко [Текст] // Новое литературное обозрение. – 2011. – №112. – С.474–482.
12. Фергюсон Н. Великое вырождение: как разрушаются институты и гибнут государства / Ниал Фергюсон; [пер. с англ. И. Кригера]. – М.: АСТ: Corpus, 2016. – 192 с.
13. Хобсбаум Э. Век капитала. 1848–1875 / Эрик Джон Эрнест Хобсбаум; [пер. с англ. Е. С. Юрченко, В. П. Белоножко]. – Ростов н/Д: «Феникс», 1999. – 480 с.
14. Хобсбаум Э. Разломанное время. Культура и общество в двадцатом веке / Эрик Джон Эрнест Хобсбаум; [пер. с англ. Н. Охотина]. – М.: АСТ: Corpus, 2017. – 384 с.
15. Хобсбаум Э. Эпоха крайностей. Короткий двадцатый век (1914–1991) / Эрик Джон Эрнест Хобсбаум; [пер. с англ. Е. М. Нарышкиной, А. В. Никольской]. – М.: Независимая Газета, 2004. – 632 с.
16. Цветкова Ю. Д. Вопросы социального реформирования как фактор межпартийной борьбы консерваторов и либералов в 70–90 годах XIX века в Великобритании / Ю. Д. Цветкова [Текст] // Политика и Общество. – 2014. – №12. – С.1593–1603.
17. Шумпетер Й. А. История экономического анализа: В 3-х т. / Йозеф Алоиз Шумпетер; [пер. с англ. под ред. В. С. Автономова]. – СПб.: Экономическая школа, 2004. – Т.2. – 2004. – 688 с.

References

1. Hansen Peter H. *The Summits of Modern Man: Mountaineering after the Enlightenment* / Peter H. Hansen / Harvard University Press, Cambridge, 2013. – 380 p.
2. Ajzenshtat M. P. *Britanija Novogo vremena. Politicheskaja istorija – Uchebnoe posobie* / M. P. Ajzenshtat [Tekst]. – M.: KDU, 2007. – 204 s.
3. Akrojd P. *London: Biografija* / Piter Akrojd; [per. s angl. V. Babkova i L. Motyljova]. – M.: Al'pina Pablisner, 2015. – 851 s.
4. Apyshhenko V. Ju. *Travma Unii i opyt ee istorizacii v XVIII – pervoj polovine XIX veka // Krizisy perelomnyh jepoh v istoricheskoy pamjati*, 2012. – S.181–214.
5. Ardito St. *Istorija velikih gornyh voshozhdenij / Stefano Ardito; [per. s ital. V. Rud].* – M.: Astrel', 2011. – 319 s.
6. Arrigi Dzh. *Dolgij dvadcatyj vek: Den'gi, vlast' i istoki nashego vremena / Dzhovanni Arrigi; [per. s angl. A. Smirnova i N. Jedel'mana].* – M.: Izdatel'skij dom «Territorija budushhego», 2006. – 470 s.
7. Berk Je. *Pravlenie, politika i obshhestvo. Sbornik / Jedmund Berk; [per. s angl. L. Poljakova].* – M.: «KANON–press–C», «Kuchkovo pole», 2001. – 480 s.
8. *Zapadno-evropejskaja sociologija XIX veka. Teksty [Tekst].* – M.: Izdanie Mezhdunarodnogo Universiteta Biznesa i Upravlenija, 1996. – 346 s.
9. Kipling R. *Nemnogo o sebe dlja moih druzej – znakomyh i neznakomyh / Red'jard Kipling; [per. s angl. N. Dimichevskogo].* – M., SPb.: Propaganda, 2003. – 413 s.
10. Slivins'ka A. F. *Kluby v politychnomu landshafti Velykobyrtanii' / A. F. Slivins'ka // Materialy II Vseukrai'ns'koi naukovoi konferencii «Social'no-gumanitarni nauky ta suchasni vyklyky», Dnipro, 26–27 travnja 2017. [Tekst].* – Dnipro, 2017. – Ch.I. – S.234–237.
11. Fajbyshenko V. *Mezhdunarodnaja konferencija «Nash XIX vek. Fenomen kul'tury i istoricheskoe ponjatje», Moskva, GIIM, 19–20 maja 2011 g. / Viktorija Fajbyshenko [Tekst] // Novoe literaturnoe obozrenie.* – 2011. – №112. – S.474–482.
12. Fergjuson N. *Velikoe vyrozhdzenie: kak razrushajutsja instituty i gibnut gosudarstva / Nial Fergjuson; [per. c angl. I. Krigera].* – M.: AST: Corpus, 2016. – 192 s.
13. Hobsbaum Je. *Vek kapitala. 1848–1875 / Jerik Dzhon Jernest Hobsbaum; [per. s angl. E. S. Jurchenko, V. P. Belonozhko].* – Rostov n/D: «Feniks», 1999. – 480 s.
14. Hobsbaum Je. *Razlomannoe vremja. Kul'tura i obshhestvo v dvadcatom veke / Jerik Dzhon Jernest Hobsbaum; [per. s angl. N. Ohotina].* – M.: AST: Corpus, 2017. – 384 s.
15. Hobsbaum Je. *Jepoha krajnostej. Korotkij dvadcatyj vek (1914–1991) / Jerik Dzhon Jernest Hobsbaum; [per. s angl. E. M. Naryshkinoj, A. V. Nikol'skoj].* – M.: Nezavisimaja Gazeta, 2004. – 632 s.
16. Cvetkova Ju. D. *Voprosy social'nogo reformirovanija kak faktor mezhpartijnoj bor'by konservatorov i liberalov v 70–90 godah XIX veka v Velikobritanii / Ju. D. Cvetkova [Tekst] // Politika i Obshhestvo.* – 2014. – №12. – S.1593–1603.
17. Shumpeter J. A. *Istorija jekonomicheskogo analiza: V 3–h t. / Jozef Aloiz Shumpeter; [per. s angl. pod red. V. S. Avtonomova].* – SPb.: Jekonomicheskaja shkola, 2004. – T.2. – 2004. – 688 s.

Slivinska A. F., PhD in Philosophy, Assistant Professor, the Philosophy chair, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), alina.slivinska@gmail.com

British clubs in the long nineteenth century: the socio-political aspect

The article addresses the peculiarities of the British clubs' socio-cultural dynamics during the «long» nineteenth century, reveals their significance for the political reforms implementation. The author makes an attempt to clarify the role of British clubs in the formation of national narratives in the age of the Pax Britannica. The author argues that the expansion of British clubs in the 19th century was stimulated by intense social, cultural and political transformations. The principle of social exclusivity, which was the basis for the functioning of «gentleman's clubs», became less relevant, as numerous working men's clubs emerged. Clubs offered opportunities to mix with like-minded people of the same social persuasion. At the same time, clubs were relevant to a much broader spectrum of the population than their members alone, and the club was an entry point into larger issues of class, gender, and social life in Britain.

Keywords: *British club, gentlemen's club, travelers' club, working men's clubs.*

УДК 1(109)

Соболевський Я. А.,

кандидат філософських наук, асистент
кафедри історії філософії, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
yasobolevsky@gmail.com

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСНОВКИ АМЕРИКАНСЬКОГО ТРАНСЦЕНДЕНТАЛІЗМУ

Досліджуються філософські засновки американського трансценденталізму. Демонструється зв'язок американського трансценденталізму з американським романтизмом як унікальним культурно-історичним явищем. Визначаються основні ідеї та погляди, які стали основою трансценденталізму як філософського напрямку, та основні діячі цього руху. Зазначається зв'язок американського трансценденталізму з таким напрямками американської філософії як пуританізм та Просвітництво, демонструється ідеалістичний характер напрямку. Американський романтизм визначається як спроба заповнення порожнечі в духовній історії Америки сакральною традицією, прагнення встановлення зв'язків з традиціями світових культур, спроба повернення до романтичного погляду на людину та її природу. Беззаперечними є впливи англійського та німецького романтизмів, німецького ідеалізму, античної філософії та літератури, східних філософій.

Ключові слова: *американська філософія, американський трансценденталізм, американський романтизм.*

Філософія американського трансценденталізму стала закономірним явищем американського романтизму, який виник у XIX ст. як своєрідна парадигма філософських, культурних та наукових поглядів. Історики філософії зазначають, що дане унікальне явище у світовій культурі мало вагомий вплив на етичні, естетичні, політичні, релігійні та філософські ідеї другої половини XIX – початку XX ст. Основними представниками американського романтизму називають Вашингтона Ірвінга (*Washington Irving*, 1783–1859 pp.), Джеймса Фенімора Купера (*James Fenimore Cooper*, 1789–1851 pp.), Натаніеля Готорна (*Nathaniel Hawthorne*, 1804–1864 pp.), Маргарет Фуллер (*Sarah Margaret Fuller Ossoli*, 1810–1850 pp.), Едгара Аллана По (*Edgar Allan Poe*, 1809–1849 pp.), Германа Мелвілла (*Herman Melville*, 1819–1891 pp.), а також Волта Вітмена (*Walter Whitman*, 1819–1892 pp.), Генрі Девіда Торо (*Henry David Thoreau*, 1817–1862 pp.) та ідейного натхненника американського трансценденталізму Ральфа Волдо Емерсона (*Ralph Waldo Emerson*, 1803–1882).

Дослідник американської філософії професор Рассел Б. Гудман (*Russell B. Goodman*), автор таких праць як «Американська філософія до прагматизму» («*American Philosophy before Pragmatism*», 2015 p.), «Американська філософія та романтична традиція» («*American Philosophy and the Romantic Tradition*», 1990 p.) вважає, що на становлення американського трансценденталізму вплинули «англійський та німецький романтизм, біблійна критика Йогана Готфріда Гердера та Фрідріха Шлейєрмахера, скептицизм Давида Юма» [7, p. 2017]. Беззаперечним є вплив німецького трансценденталізму та філософії Іммануїла Канта (*Immanuel Kant*, 1724–1804 pp.), а також текстів східної філософії. Американський трансценденталізм виникає як своєрідне розчарування просвітницькими ідеалами розуму та раціональності, верховенством емпіричних наук над мистецтвом, цивілізацією над людиною. Натомість трансценденталізм пропонує звернення до інтуїції, проголошує абсолютну свободу особистості, та віру у власні сили. Соціальні експерименти філософів, практика усамітнення та споглядання природи були покликані відновити єдність